

ΜΟΥΣΕΙΟ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΒΙΟΤΟΠΩΝ - ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ

14^ο χιλ. Θεσσαλονίκης – Μηχανιώνας
57001 Θέρμη
Τηλ. : 2310 473 320, Fax: 2310 471 795
E-mail: ekby@ekby.gr

GR3000001 «Όρος Πάρνηθα»

Β ΦΑΣΗ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ Β

Ενέργειες που πραγματοποιήθηκαν κατ' εφαρμογή του άρθρου 6 της ΠΣ για τις ενότητες
B1 και B2

Αποτελέσματα: Συγγραφή τεκμηριωμένων προτεινόμενων επιλογών και συγκριτική
αποτίμησή τους για στόχους και μέτρα διατήρησης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

B.1. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΕ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 ΤΗΣ ΠΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ Β1 ΚΑΙ Β2	4
B.2. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΣΤΟΧΟΥΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ.....	5
B.2.1. ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ.....	5
Φυσικό περιβάλλον: περιγραφή	5
1. Κλίμα	5
2. Γεωλογία – γεωμορφολογία – έδαφος.....	5
3. Χλωρίδα.....	5
4. Βλάστηση και τύποι οικοτόπων της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ	7
5. Πανίδα	9
6. Κίνδυνοι για την περιοχή μελέτης	12
Συνολική αξιολόγηση.....	14
Γεράνια Όρη.....	14
B.2.2. ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ.....	15
Γενικός Σκοπός.....	15
Ειδικοί Σκοποί.....	15
Μέτρα διατήρησης	16
B.2.3. ΚΟΣΤΟΛΟΓΗΣΗ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΡΑΣΗΣ.....	18
B.2.4. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΕ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	20
Γ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ	24

B.1. ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΑΝ ΣΕ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 6 ΤΗΣ ΠΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ Β1 ΚΑΙ Β2

Με στόχο την υποστήριξη των υπηρεσιών της Περιφέρειας Αττικής στην αποτύπωση Σχεδίου Δράσεων οι οποίες θα εντάσσονται σε μία ολοκληρωμένη στρατηγική παρεμβάσεων αλλά και στην κοστολόγηση του σχεδίου δράσεων, έλαβε χώρα τεκμηρίωση των προτεινόμενων επιλογών και αποτίμησή τους για στόχους και μέτρα διατήρησης κατά την έννοια του άρθρου 6 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.

Ειδικότερα:, οι ενέργειες και τα αποτελέσματα των ενοτήτων Α1 και Α2 μαζί με την περιγραφή και την αξιολόγηση της σπουδαιότητας των προστατευόμενων αντικειμένων της περιοχής αποτέλεσαν τον κύριο τροφοδότη στοιχείων και πληροφοριών για την υπάρχουσα κατάσταση.

Ειδικότερα, συνεκτιμήθηκαν:

α) τα σημαντικά βιοτικά στοιχεία της περιοχής, δηλαδή η χλωρίδα, οι τύποι οικοτόπων και η πανίδα της περιοχής, όπως περιγράφονται και αξιολογούνται στην εθνική βάση δεδομένων Natura 2000, και βάσει των οποίων η περιοχή αξιολογήθηκε και προτάθηκε προς ένταξη στο ευρωπαϊκό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Natura 2000

β) τα νεότερα στοιχεία για τύπους οικοτόπων και είδη της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ που προκύπτουν από τις καταγραφές και αξιολογήσεις που έγιναν στο πλαίσιο υποβολής της 3ης εθνικής έκθεσης για την εφαρμογή της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ για την περίοδο 2007 – 2012, η οποία παραδόθηκε και διορθώθηκε τον Μάρτιο 2015

γ) τα σημαντικά βιοτικά στοιχεία της περιοχής, (χλωρίδα, τύποι οικοτόπων, πανίδα), η αξιολόγηση των κινδύνων και προτάσεις μέτρων, όπως προκύπτουν από μελέτες και έρευνες που έχουν εκπονήσει φορείς για την περιοχή.

δ) οι πιέσεις και οι κίνδυνοι που έχουν αναγνωριστεί στην περιοχή και τα αποτελέσματα των μελετών που έχουν εκπονηθεί για την περιοχή, περιλαμβανομένων των προτάσεων για δράσεις διατήρησης

ε) οι όροι και περιορισμοί από το νομοθετικό πλαίσιο που διέπει την περιοχή μελέτης.

στ) η επικοινωνία με τα δασαρχεία Πάρνηθας και Καπανδριτίου και με τον Φορέα Διαχείρισης (Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας)

ζ) η επικοινωνία με τους ΟΤΑ στα όρια των οποίων βρίσκεται η περιοχή μελέτης.

B.2. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΟΥΣ ΓΙΑ ΣΤΟΧΟΥΣ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗΣ

B.2.1. ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ

Φυσικό περιβάλλον: περιγραφή

1. Κλίμα

Με βάση τα κλιματολογικά στοιχεία των διαθέσιμων μετεωρολογικών σταθμών (σταθμοί Πάρνηθας και Τατοΐου) και τον βιοκλιματικό χάρτη της Ελλάδας, το κλίμα της Πάρνηθας είναι μέσο-μεσογειακό έως τα 700 m για τις βόρειες και τα 1.000 m για τις νότιες πλαγιές, με αριθμό βιολογικά ξηρών ημερών που κυμαίνεται μεταξύ 75-100 για τα προαναφερθέντα υψόμετρα. Προς την κορυφή, το κλίμα μετατρέπεται σε ασθενές μεσο-μεσογειακό, με αριθμό βιολογικά ξηρών ημερών κυμαινόμενο μεταξύ 40-75. Τέλος, στις χαμηλότερες περιοχές, ο αριθμός των βιολογικά ξηρών ημερών είναι 100-125 και το κλίμα χαρακτηρίζεται ως ασθενές θερμομεσογειακό (Αμοργιανιώτης 1997).

2. Γεωλογία – γεωμορφολογία – έδαφος

Τα μητρικά πετρώματα που κυριαρχούν στον ορεινό όγκο της Πάρνηθας είναι οι σκληροί ασβεστόλιθοι και σχιστόλιθοι. Πάνω στα πετρώματα αυτά εδράζονται αβαθή και έντονα διαβρωμένα εδάφη. Σε πολλές περιπτώσεις, και αυτά ακόμη τα αβαθή εδάφη διακόπτονται εξαιτίας της εμφάνισης του μητρικού πετρώματος.

Βαθύτερα εδάφη παρουσιάζονται κατά θέσεις, εκεί όπου το γεωμορφολογικό ανάγλυφο λειτούργησε προστατευτικά, επιτρέποντας τη δημιουργία φυσικών λιβαδιών σε καρστικά πλατώματα και βυθίσματα της επιφάνειας του εδάφους. Τέτοιες θέσεις είναι η Ντράσιζα, η Μόλα, η Σαλονίκη, το Λοιμικό, το Ξερολίβαδο κ.ά. (Αμοργιανιώτης 1997).

3. Χλωρίδα

Η χλωρίδα της Πάρνηθας είναι μία από τις πλουσιότερες στην Ελλάδα. Έχουν καταγραφεί εκατοντάδες είδη φυτών πολλά από τα οποία είναι ενδημικά ή απειλούμενα με εξαφάνιση. Σύμφωνα με την Απλαδά (2003) αλλά και με βάση έρευνα που διεξάγεται από το Δασαρχείο Πάρνηθας, η χλωρίδα της Πάρνηθας περιλαμβάνει σχεδόν 1.100 taxa, εκ των οποίων τα 92 είναι Ελληνικά ενδημικά και τα 42 Βαλκανικά ενδημικά. Δύο είδη είναι αποκλειστικά ενδημικά της Πάρνηθας, η καμπανούλα (*Campanula celsii* ssp. *parnesia*) και το αγριογαρύφαλλο της Πάρνηθας (*Silene oligantha* ssp. *parnesia*).

Τα σπουδαιότερα είδη δέντρων στην περιοχή είναι τα *Abies cephalonica* (κεφαλληνιακή ελάτη), *Pinus halepensis* (χαλέπιος πεύκη), *Quercus pubescens* (χνοώδης δρυς), *Quercus aegilops* (δρυς), *Quercus ilex* (αριά), *Juniperus oxycedrus* (άρκευθος).

Τα κυριότερα σπάνια και απειλούμενα είδη της Πάρνηθας, είτε λόγω των μικρών πληθυσμών τους είτε επειδή κινδυνεύουν από ανθρωπογενείς δραστηριότητες, είναι τα εξής: *Paeonia mascula* ssp. *hellenica*, *Lilium chalcidonicum* (syn. *L. heldreichii*), *Tulipa hageri* (αναφέρεται ως τρωτό στο Βιβλίο Ερυθρών Δεδομένων των Σπάνιων και Απειλούμενων Φυτών της Ελλάδας), *Tulipa boeotica*, *Ebenus sibthorpii*, *Lomelosia hymettia* (syn. *Scabiosa hymettia*), *Fritillaria graeca*, *Fritillaria obliqua* (αναφέρεται ως σχεδόν απειλούμενο στο Βιβλίο

Ερυθρών Δεδομένων των Σπάνιων και Απειλούμενων Φυτών της Ελλάδας), x *Malosorbus florentina*, *Asperula baenitzii* (αναφέρεται ως κινδυνεύον στο Βιβλίο Ερυθρών Δεδομένων των Σπάνιων και Απειλούμενων Φυτών της Ελλάδας) και *Amelanchier chelmea* (Πηγή: http://www.parnitha-np.gr/spania_apeiloumena_eidi.htm)

Σύμφωνα με τα πρώτα αποτελέσματα της εποπτείας (Άρθρο 17 της 92/43/ΕΟΚ) για την περίοδο 2007-2013 στην περιοχή ΕΖΔ/ΖΕΠ GR3000001 «Όρος Πάρνηθα», απαντά ένα είδος του Παραρτήματος II της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ (*Himantoglossum caprinum*) και το είδος *Ruscus aculeatus* που περιλαμβάνεται στο παράρτημα V της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ. Στον πίνακα 1. που ακολουθεί φαίνονται τα 28 είδη φυτών που περιλαμβάνονται στη Βάση Δεδομένων του Δικτύου Natura 2000 (έκδοση Νοέμβριος 2012), στον πίνακα «Άλλα είδη» (<http://www.ypeka.gr/?tabid=504>) .

Πίνακας 1. Κατάλογος άλλων σημαντικών ειδών φυτών που απαντούν στην περιοχή GR3000001 «Όρος Πάρνηθα».

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΕΙΔΟΣ
ΦΥΤΑ	<i>Abies cephalonica</i>
	<i>Amelanchier chelmea</i>
	<i>Anthemis cretica</i> ssp. <i>cretica</i>
	<i>Arenaria guicciardii</i>
	<i>Astragalus hellenicus</i>
	<i>Campanula celsii</i> ssp. <i>parnesia</i>
	<i>Centaurea raphanina</i> ssp. <i>mixta</i>
	<i>Centaurea sibthorpii</i>
	<i>Cerastium candidissimum</i>
	<i>Crocus laevigatus</i>
	<i>Crocus sieberi</i> ssp. <i>atticus</i>
	<i>Ebenus sibthorpii</i>
	<i>Fritillaria graeca</i>
	<i>Fritillaria obliqua</i>
	<i>Helianthemum hymettium</i>
	<i>Inula verbascifolia</i> ssp. <i>methanea</i>
	<i>Linum leucanthum</i>
	<i>Onobrychis ebenoides</i>
	<i>Orobanche baumanniorum</i>
	<i>Paeonia mascula</i> ssp. <i>hellenica</i>
	<i>Paronychia albanica</i> ssp. <i>graeca</i>
	<i>Sideritis raeseri</i> ssp. <i>attica</i>
	<i>Silene radicata</i> ssp. <i>radicata</i>
	<i>Silene spinescens</i>
	<i>Stachys spruneri</i>
	<i>Thlaspi bulbosum</i>
	<i>Verbascum graecum</i>
	<i>Vicia pinetorum</i>

4. Βλάστηση και τύποι οικοτόπων της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ

Η περιοχή αποτελεί δασώδη έκταση που χαρακτηρίζεται κυρίως από δάση της ενδημικής κεφαλληνιακής ελάτης (*Abies cephalonica*), που αναπτύσσεται σε σχετικά φτωχά και ξηρά εδάφη (τύπος οικοτόπου που δεν περιλαμβάνεται στο Παράρτημα Ι, και αντιστοιχεί στον κωδικό 42.18 του CORINE 91), από εύκρατα δάση κωνοφόρων (κυρίως *Pinus halepensis*), μακκία βλάστηση, ορεινά λιβάδια, βραχώδεις λόφους, πηγές και ρέματα. Στην περιοχή διακρίνονται δύο κύριες ζώνες βλάστησης: α) η ζώνη της κεφαλληνιακής ελάτης (από τα 600-800 m και υψηλότερα), με δάση *A. cephalonica*, διαπλάσεις *Quercus ilex* και παρουσία *Q. pubescence*, *Fraxinus ornus* καθώς και άλλων μεσογειακών θάμνων μεγάλου υψομέτρου και β) η ζώνη της χαλεπίου πεύκης και των αείφυλλων σκληρόφυλλων θάμνων (*Quercus coccifera*, *Arbutus unedo*, *Phillyrea media*, *Myrtus communis*, *Olea europaea*, *Ceratonia siliqua*, *Pistacia lentiscus* κ.ά.) που απαντούν είτε σε αμιγείς συστάδες είτε αποτελούν υποόροφο στα πευκοδάση. Ένας άλλος σημαντικός τύπος βλάστησης που απαντά στην περιοχή αφορά τα εδαφικά εξαρτώμενα συστήματα και κυρίως την υγρόφιλη βλάστηση. Γύρω από πηγές ή στις όχθες των ρεμάτων σχηματίζονται μικρά δάση ή συστάδες από *Platanus orientalis* (πλατάνια), *Populus alba* (ασημόλευκα) και *Salix* spp. (ιτιές).

Περαιτέρω, σύμφωνα με την πρώτη Εθνική Απογραφή των Δασών (1992), για την περιοχή ευθύνης/αρμοδιότητας του Δασαρχείου Πάρνηθας, έχουν καταγραφεί οι ακόλουθες εκτάσεις δασικής βλάστησης, όπως φαίνονται στον πίνακα 2. Ωστόσο, η εικόνα που παρουσιάζεται στον πίνακα είναι μόνο ενδεικτική, καθώς η κατάσταση έχει αλλάξει έπειτα από την καταστροφική πυρκαγιά τον Ιούνιο 2007. Στην Πάρνηθα κήκαν 4.000 ha, εκ των οποίων τα 1.800 στον πυρήνα του Εθνικού Δρυμού (ΟΡΣΑ 2014).

Πίνακας 2. Εκτάσεις δασικής βλάστησης στην επικράτεια του Δασαρχείου Πάρνηθας, σύμφωνα με την πρώτη Εθνική Απογραφή Δασών (1992).

	Είδος	Έκταση (ha)
ΔΑΣΑΡΧΕΙΟ ΠΑΡΝΗΘΑΣ	<i>Abies cephalonica</i> (κεφαλληνιακή ελάτη)	6.145
	<i>Pinus halepensis</i> (χαλέπιος πεύκη)	6.230
	<i>Pinus nigra</i> (μαύρη πεύκη)	85
	Αείφυλλα πλατύφυλλα	6.572
ΣΥΝΟΛΟ		19.032

Στον Εθνικό Δρυμό Πάρνηθας έχουν καταγραφεί έξι τύποι οικοτόπων που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ (Πίνακας 3), καθώς και τα δάση κεφαλληνιακής ελάτης (*Abies cephalonica*). Τα τελευταία δεν περιλαμβάνονται στο Παράρτημα Ι (καθώς δεν αποτελούν τύπο οικοτόπου της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ), ωστόσο αποτελούν τον κυρίαρχο τύπο βλάστησης στην περιοχή και αντιστοιχούν στον κωδικό 42.18 του CORINE 91. Συνολικά, η έκταση των τύπων οικοτόπων καλύπτει ~67% της περιοχής GR3000001 (<http://www.ypeka.gr/?tabid=504>).

Πίνακας 3. Κατάλογος τύπων οικοτόπων του Παραρτήματος I της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ που απαντούν στην ΕΖΔ/ΖΕΠ GR3000001 «Όρος Πάρνηθα».

Κωδικός	Περιγραφή	Κάλυψη (%)	Αντιπροσωπευτικότητα	Σχετική επιφάνεια	Βαθμός διατήρησης	Συνολική αξιολόγηση
3290	Ποταμοί της Μεσογείου με περιοδική ροή από Paspalo-Agrostidion	0,01	C	C	C	C
5210	Δενδροειδή matorrals με <i>Juniperus</i> spp.	2	B	C	C	C
5420	Sarcopoterium spinosum φρύγανα	0,1	B	C	A	B
8210	Ασβεστολιθικά βραχώδη πρανή με χασμοφυτική βλάστηση	1	B	C	A	B
9320	Δάση με Olea και Ceratonia	30	B	B	B	B
9540	Μεσογειακά πευκοδάση με ενδημικά είδη πεύκων της Μεσογείου	34	A	B	B	B

5. Πανίδα

Ο Εθνικός Δρυμός της Πάρνηθας εμφανίζει υψηλή βιοποικιλότητα και αποτελεί περιοχή κατάλληλη για την προστασία και διατήρηση της πανίδας της Νότιας Ελλάδας. Όπως προαναφέρθηκε, η περιοχή έχει ήδη χαρακτηριστεί ως Ειδική Ζώνη Προστασίας για την προστασία της ορνιθοπανίδας (είδος ενδιαφέροντος *Emberiza caesia*) καθώς και για είδη που σχετίζονται με κωνοφόρα και ορεινή θαμνώδη βλάστηση. Στην περιοχή απαντά επίσης ένας μεγάλος αριθμός από σπονδυλόζωα και ασπόνδυλα, πολλά από τα οποία προστατεύονται νομικά τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Είναι ενδεικτικό ότι αποτελεί τη μόνη περιοχή της νότιας Ελλάδας όπου επιβιώνει το ελάφι *Cervus elaphus*.

Αναλυτικά, η πανίδα της Πάρνηθας παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία, αριθμεί περίπου 132 είδη πουλιών, 45 είδη θηλαστικών (με κυριότερο εκπρόσωπο το κόκκινο ελάφι - *Cervus elaphus*) και 30 είδη ερπετών και αμφιβίων (στους πίνακες 4 και 5 που ακολουθούν, φαίνονται τα είδη του Παραρτήματος II και άλλα σημαντικά είδη της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, αντίστοιχα) (<http://www.ypeka.gr/?tabid=504>).

Ορνιθοπανίδα: Στην Πάρνηθα έχουν παρατηρηθεί 18 είδη της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ. Επιπλέον έχουν παρατηρηθεί 41 μεταναστευτικά είδη, που δεν περιλαμβάνονται στο Παράρτημα I της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ. Η σημασία της Πάρνηθας για τα ανωτέρω είδη ορνιθοπανίδας είναι μικρή, καθώς οι πληθυσμοί τους στην περιοχή δεν ξεπερνούν το 2% των ελληνικών πληθυσμών των εν λόγω ειδών. Η κατάσταση των κατάλληλων, για τα είδη αυτά, ενδιαιτημάτων θεωρείται καλή. Τα περισσότερα είδη είναι επαρκώς συνδεδεμένα με τους ομογενείς πληθυσμούς τους γειτονικών περιοχών, με εξαίρεση δύο μεσογειακά είδη (Βλάχος, Μουστακοτσιροβάκος) και τρία κεντροευρωπαϊκά είδη (Φασσοπερίστερο, Καστανολαίμης, Χιονότσιγλα) τα οποία θεωρείται ότι βρίσκονται στα όρια της εξάπλωσής τους.

Θηλαστικά: Αναφέρεται η παρουσία δύο ειδών χειροπτέρων (Πυρρομυωτίδα, Τρανομυωτίδα), τα οποία περιλαμβάνονται στο Παράρτημα II της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ. Στην περιοχή απαντούν ακόμη 17 σημαντικά είδη θηλαστικών, τα οποία περιλαμβάνονται στα Παραρτήματα IV και V της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, στο Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων της Ελλάδας (Λεγάκης και Μαραγκού 2009) ή προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις. Ανάμεσα στα είδη βρίσκονται το Τσακάλι, ο Τυφλασπάλακας, ο Δενδρομυωξός, έξι είδη χειροπτέρων, το Ελάφι και το Κρητικό Αγρίμι (έχει εισαχθεί στην Πάρνηθα) ή και πιο κοινά είδη, όπως ο Λαγός, το Κουνάβι και ο Ασβός.

Αμφίβια και ερπετά: Από τα είδη που απαντούν στην Πάρνηθα ξεχωρίζουν δύο είδη χελωνών (Μεσογειακή χελώνα, Κρασπεδωτή χελώνα) και δύο είδη φιδιών (Λαφίτης, Σπιτόφιδος), τα οποία περιλαμβάνονται στο Παράρτημα II της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ. Η σημασία της Πάρνηθας για τα εν λόγω είδη δεν είναι δυνατό να αξιολογηθεί εξαιτίας της έλλειψης διαθέσιμων πληθυσμιακών δεδομένων. Στα πρώτα αποτελέσματα της εποπτείας (Άρθρο 17 της 92/43/ΕΟΚ) για την περίοδο 2007-2013 βρέθηκαν επίσης τα είδη *Chalcides ocellatus* και *Eryx jaculus* που περιλαμβάνονται στο παράρτημα IV της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ. Στην περιοχή απαντούν ακόμη τρία είδη αμφιβίων και 10 είδη ερπετών, τα οποία προστατεύονται από διεθνείς συμβάσεις (Βέρνης, Βόννης, Βιοποικιλότητας κ.ά.) (ΟΡΣΑ 2014).

Πίνακας 4. Κατάλογος ειδών του Παραρτήματος II της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ που απαντούν στην ΕΖΔ/ΖΕΠ GR3000001 «Όρος Πάρνηθα».

.ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΕΙΔΟΣ
ΠΟΥΛΙΑ	<i>Bubo bubo</i>
	<i>Aquila chrysaetos</i>
	<i>Muscicapa striata</i>
	<i>Carduelis spinus</i>
	<i>Sylvia rueppelli</i>
	<i>Caprimulgus europaeus</i>
	<i>Accipiter nisus</i>
	<i>Circaetus gallicus</i>
	<i>Emberiza caesia</i>
	<i>Motacilla cinerea</i>
	<i>Hirundo rustica</i>
	<i>Ptyonoprogne rupestris</i>
	<i>Erithacus rubecula</i>
	<i>Lullula arborea</i>
	<i>Sylvia communis</i>
	<i>Buteo buteo</i>
<i>Lanius collurio</i>	
<i>Falco peregrinus</i>	
ΕΡΠΕΤΑ	<i>Testudo hermanni</i>
	<i>Elaphe situla</i>
	<i>Testudo marginata</i>
	<i>Elaphe quatuorlineata</i>
ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ	<i>Myotis myotis</i>
	<i>Myotis emarginatus</i>

Πίνακας 5. Κατάλογος άλλων σημαντικών ειδών της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ που απαντούν στην ΕΖΔ/ΖΕΠ GR3000001 «Όρος Πάρνηθα».

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΕΙΔΟΣ
ΑΜΦΙΒΙΑ	<i>Bufo viridis</i>
	<i>Bufo bufo</i>
	<i>Hyla arborea</i>
ΕΡΠΕΤΑ	<i>Coluber najadum</i>
	<i>Vipera ammodytes</i>
	<i>Lacerta trilineata</i>
	<i>Cyrtodactylus kotschyi</i>
	<i>Podarcis muralis</i>
	<i>Natrix natrix</i>
	<i>Eryx jaculus</i>
	<i>Podarcis erhardii</i>
	<i>Coluber gemonensis</i>
	<i>Ablepharus kitaibelii</i>
ΑΣΠΟΝΔΥΛΑ	<i>Ablepharus kitaibelii</i>
ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ	<i>Dryomys nitedula</i>
	<i>Pipistrellus savii</i>
	<i>Sciurus vulgaris</i>
	<i>Talpa caeca</i>
	<i>Meles meles</i>
	<i>Suncus etruscus</i>
	<i>Canis aureus</i>
	<i>Tadarida teniotis</i>
	<i>Cervus elaphus</i>
	<i>Lepus europaeus</i>
	<i>Nyctalus leisleri</i>
	<i>Eptesicus serotinus</i>
	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>
	<i>Martes foina</i>
	<i>Crocidura leucodon</i>
	<i>Plecotus auritus</i>
	<i>Capra aegagrus cretica</i>

6. Κίνδυνοι για την περιοχή μελέτης

Οι κίνδυνοι (πιέσεις και απειλές) μέσα και έξω από την περιοχή μελέτης είναι κυρίως αποτέλεσμα ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Σύμφωνα με το Τυποποιημένο Έντυπο Δεδομένων για την περιοχή, οι κυριότερες απειλές/πιέσεις για την περιοχή (υψηλής σχετικής σημασίας - Η) είναι οι φυσικές πυρκαγιές, η συνεχής αστικοποίηση και οι αναδασώσεις (Πίνακας 6) (<http://www.ypeka.gr/?tabid=504>).

Η αυξανόμενη ανθρωπογενής πίεση (ανοικοδόμηση, δραστηριότητες αναψυχής και εγκατάσταση νέων τουριστικών και εκδρομικών καταλυμάτων) είναι αποτέλεσμα της γειννίας της περιοχής με το αστικό κέντρο της Αθήνας. Επίσης, η αυξημένη τουριστική δραστηριότητα αποτελεί μεγάλη απειλή για τη σπάνια χλωρίδα. Η εγγύτητα με πολλές κατοικημένες περιοχές συνεπάγεται κίνδυνο πυρκαγιών ανθρωπογενούς προέλευσης. Στα όρια της περιοχής παρατηρείται επίσης παράνομο κυνήγι, σε περιορισμένη κλίμακα. Οι πρωτοβουλίες «αναδασώσεων» χωρίς προηγούμενη συνεννόηση με τις αρμόδιες δασικές αρχές όπου, κυρίως λόγω άγνοιας, χρησιμοποιούνται είδη που δεν ανήκουν στην τοπική χλωρίδα (συχνά δε δεν απαντούν καν στην Ελλάδα) αποτελεί δυνητικά μια απειλή για το οικοσύστημα. Για την προστασία των διαβρωμένων και υποβαθμισμένων περιοχών στην περιοχή της ελάτης πραγματοποιήθηκαν, κατά τα τελευταία 40-45 έτη, αναδασώσεις, με την εισαγωγή μαύρης πεύκης, θαλάσσιας πεύκης, ακακίας και φλαμουριάς.

Τέλος, οι χώροι λατόμησης που υπάρχουν στην Πάρνηθα συμβάλλουν στην υποβάθμιση και έντονη μείωση της φυσικότητας του τοπίου είτε στην ενεργή, είτε στην ανενεργή εγκαταλελειμμένη κατάστασή τους (ΟΡΣΑ 2014).

Εκτεταμένες πυρκαγιές έλαβαν χώρα τον Ιούνιο 2007 και κατέστρεψαν 3.634 ha του Εθνικού Πάρκου της Πάρνηθας, εκ των οποίων, περίπου 1.600 ανήκουν στον πυρήνα απόλυτης προστασίας, ενώ περί τα 2.000 ha ανήκουν στην περιφερειακή ζώνη. Η συνολική καμένη επιφάνεια δάσους κεφαλληνιακής ελάτης ανέρχεται σε περίπου 2.180 ha, εκ των οποίων 1.347 ανήκουν στον πυρήνα απόλυτης προστασίας του πάρκου. Σε σχέση με το δάσος χαλέπιου πεύκης (*Pinus halepensis*), έχουν καεί ~1.056 ha. Η έκταση των αείφυλλων πλατυφύλλων που κάηκε ανέρχεται σε ~ 400 ha.

Η νέκρωση της κεφαλληνιακής ελάτης που παρατηρείται στην περιοχή για πολλές δεκαετίες προκύπτει από τη δράση φλοιοφάγων εντόμων (η βιολογία των οποίων επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις μεταβολές κλιματικών παραμέτρων). Τα χαμηλά επίπεδα εντομο-βιοποικιλότητας που βρέθηκαν στην περιοχή υποδεικνύουν ένα ευαίσθητο και ασταθές οικοσύστημα. Τέλος, η τεράστια ποσότητα αποσυντιθέμενου ξύλου που παρέμεινε στο δάσος έπειτα από την πυρκαγιά του 2007, σε συνδυασμό με τις αντίξοες εδαφικές και κλιματικές συνθήκες, θεωρείται ότι ευνόησαν την επέκταση των επιβλαβών εντόμων (Αβτζής 2011).

Πίνακας 6. Πιέσεις και απειλές για την περιοχή του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας.

Προσδιοριστικό ρύπανσης*	Σχετική σημασία**	Κωδικός	Περιγραφή
N	M	D02.01	Ηλεκτρισμός και τηλεφωνικές γραμμές
N	M	G05.01	Ποδοπάτημα, κατάχρηση
N	M	J01	Πυρκαγιά και καταστολή πυρκαγιάς
N	M	K01.01	Διάβρωση
N	L	D02.01	Ηλεκτρισμός και τηλεφωνικές γραμμές
N	M	G01.03	Μηχανοκίνητα οχήματα
P	L	G01.05	Παραπέντε, αεροπλάνο δέλτα, αλεξίπτωτο πλαγιάς, πτήση με αερόστατο
N	M	G05	Άλλες ανθρωπογενείς εισβολές και διαταραχές
N	L	A01	Καλλιέργειες
P	H	B02.01	Αναδασώσεις
P	M	B02.03	Απομάκρυνση δασικού υποορόφου
N	L	E04.01	Αγροτικές δομές, κτίρια στο τοπίο
N	L	K04.05	Βλάβες από φυτοφάγα ζώα (περιλαμβανομένων των ειδών θηραμάτων)
N	L	H07	Άλλες μορφές ρύπανσης
N	M	K04.02	Παρασιτισμός
N	M	H04	Ατμοσφαιρική ρύπανση, αερομεταφερόμενοι ρύπων
N	L	G01.02	Περπάτημα, ιππασία και μη μηχανοκίνητα οχήματα
P	L	G01.04	Ορειβασία, αναρρίχηση, σπηλαιολογία
N	M	E01.02	Ασυνεχής αστικοποίηση
N	L	H06.01	Ηχορύπανση
N	L	I03.02	Γενετική ρύπανση (φυτά)
N	L	E03.01	Διάθεση οικιακών αποβλήτων / απόβλητα εγκαταστάσεων αναψυχής
N	L	F03.02.09	Άλλες μορφές λήψης ζώων
N	M	D01.02	Δρόμοι, αυτοκινητόδρομοι
N	H	E01.01	Συνεχής αστικοποίηση
N	L	F03.01	Θήρα
N	L	E03.03	Διάθεση αδρανών υλικών
N	L	G05	Άλλες ανθρωπογενείς εισβολές και διαταραχές
N	L	H05	Ρύπανση του εδάφους και στερεά απόβλητα (εξαιρουμένων των απορρίψεων)
N	L	G01.04	Ορειβασία, αναρρίχηση, σπηλαιολογία
N	L	G01.05	Παραπέντε, αεροπλάνο δέλτα, αλεξίπτωτο πλαγιάς, πτήση με αερόστατο
N	H	L09	Πυρκαγιά (φυσική)
N	L	G01.08	Άλλες υπαίθριες αθλητικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες
N	M	F04.01	Λεηλασία φυτικών σταθμών
N	L	G01.06	Σκι εκτός πίστας
N	L	A04	Βόσκηση
N	M	E02.01	Εργοστάσια
N	L	D01.01	Μονοπάτια, διαδρομές, διαδρομές ποδηλασίας

*Προσδιοριστικό ρύπανσης

N: Εισροή αζώτου

P: Εισροή φωσφόρου/φωσφορικών ενώσεων

A: Εισροή οξέος/οξίνιση

T: Τοξικές ανόργανες χημικές ουσίες

O: Τοξικές οργανικές χημικές ουσίες

X: Μεικτές ρυπαντικές ουσίες

**Σχετική σημασία

H: Μεγάλη σημασία/επίπτωση

M: Μέτρια σημασία/επίπτωση

L: Μικρή σημασία/επίπτωση

Συνολική αξιολόγηση

Η περιοχή της Πάρνηθας αποτελεί ένα ορεινό οικοσύστημα το οποίο, εκτός από τη διατήρηση της βιοποικιλότητας προσφέρει πολύτιμες περιβαλλοντικές υπηρεσίες στο Λεκανοπέδιο Αττικής (ρύθμιση θερμοκρασίας, συμβολή στη βελτίωση της ατμόσφαιρας) και αποτελεί πολύτιμο χώρο αναψυχής για τους κατοίκους του.

Σε ότι αφορά το φυσικό περιβάλλον η περιοχή είναι ιδιαίτερα σημαντική για πολλά είδη της ορνιθοπανίδας που αναπαράγονται σε φρυγανικές και ανοικτές θαμνώδεις διαπλάσεις, αλλά και για είδη που σχετίζονται με κωνοφόρα και ορεινή θαμνώδη βλάστηση. Επίσης, στην περιοχή απαντούν ιδιαίτερα σημαντικά είδη χλωρίδας και πανίδας, που προστατεύονται από την Εθνική και Ευρωπαϊκή νομοθεσία και περιλαμβάνονται σε Εθνικούς και Διεθνείς Καταλόγους απειλούμενων ειδών. Η περιοχή εμφανίζει επίσης αρκετά μεγάλο βαθμό ενδημισμού. Οι τύποι οικοτόπων του Παραρτήματος Ι της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ που απαντούν στην περιοχή χαρακτηρίζονται από καλής (B) έως επαρκούς αξίας (C) σύμφωνα με το Τυποποιημένο Έντυπο Δεδομένων.

Ωστόσο, σύμφωνα με πρόσφατες μελέτες (στο πλαίσιο του έργου EU LIFE+ AdaptFor), η κατάσταση των δασών κεφαλληνιακής ελάτης (τύπος οικοτόπου εθνικού ενδιαφέροντος, καθώς πρόκειται για ενδημικό είδος το οποίο συνιστά τον κυρίαρχο τύπο βλάστησης στην περιοχή) εμπνέει ιδιαίτερη ανησυχία. Ιδιαίτερα σε εκτάσεις όπου η ελάτη αναπτύσσεται κάτω από οριακές περιβαλλοντικές συνθήκες (κακή κατάσταση εδαφικών πόρων κυρίως εξαιτίας της πυρκαγιάς του 2007, ξηρασία, επιδρομές φλοιοφάγων εντόμων που προκαλούν τη νέκρωσή της κ.ά.), ο εν λόγω τύπου οικοτόπου χρήζει άμεσης αποκατάστασης (Χρυσοπολίτου & Ντάφης 2014).

Γεράνια Όρη

Μια περιοχή σε μικρή σχετικά απόσταση από την Πάρνηθα στην οποία απαντά η κεφαλληνιακή ελάτη, η οποία επίσης αποτελεί ΕΖΔ, είναι η περιοχή GR 2530005 «Γεράνια Όρη», η οποία όμως κατά το μεγαλύτερό της μέρος ανήκει στον Νομό Κορινθίας της Περιφέρειας Πελοποννήσου. Τα Γεράνια φιλοξενούν και αυτά έναν σχετικά απομονωμένο πληθυσμό κεφαλληνιακής ελάτης, ενώ αντιμετωπίζουν παρόμοιες απειλές και πιέσεις με αυτές της Πάρνηθας, σε μικρότερη ωστόσο ένταση. Δεδομένων των κοινών οικολογικών γνωρισμάτων και των απειλών, θα ήταν μακροπρόθεσμα σκόπιμο αφενός η διαχείριση των Γερανίων να γίνεται λαμβάνοντας υπόψη και τα ευρήματα από την Πάρνηθα, αφετέρου η διαχείριση της Πάρνηθας να αξιοποιεί δεδομένα από τα Γεράνια. Τέτοια θα μπορούσε να είναι για παράδειγμα η δομή του δάσους, η κατάσταση διατήρησης κοινών ειδών κ.λπ.

B.2.2. ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΕΤΡΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Η περιοχή GR300001 Όρος Πάρνηθα παρουσιάζει ιδιαίτερο οικολογικό ενδιαφέρον για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας. Οι σκοποί διαχείρισης που διατυπώνονται εδώ προκύπτουν από την αξιολόγηση των τύπων οικοτόπων και των ειδών τόσο Κοινοτικού όσο και Εθνικού ενδιαφέροντος, αλλά και των πιέσεων και απειλών που υφίσταται η περιοχή.

Γενικός Σκοπός

Η διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας της περιοχής. Ο γενικός σκοπός εστιάζει στη διατήρηση ή και ανόρθωση των τύπων οικοτόπων και ειδών Κοινοτικού και Εθνικού ενδιαφέροντος του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας.

Ειδικό Σκοπός

1. Διατήρηση ή / και αποκατάσταση σε ικανοποιητική κατάσταση διατήρησης των τύπων οικοτόπων της περιοχής, με έμφαση σε εκείνους τους τύπους οικοτόπων που αποτελούν τα κύρια ενδιαιτήματα των ειδών της ορνιθοπανίδας (για τα οποία η περιοχή χαρακτηρίστηκε ως ΖΕΠ).
2. Διατήρηση της ποικιλότητας των ειδών γλωρίδας και πανίδας (περιλαμβανομένης της γενετικής ποικιλότητας), με έμφαση στα είδη Κοινοτικής Σημασίας, και ταυτόχρονη διατήρηση των ενδιαιτημάτων τους.
3. Λεπτομερής καταγραφή των τύπων οικοτόπων και ειδών της περιοχής, και αξιολόγηση του βαθμού διατήρησής τους μέσω δράσεων παρακολούθησης.
4. Προστασία του οικοσυστήματος από βιοτικούς (επιδημίες επιβλαβών εντόμων, προσβολές από παρασιτικά είδη κ.ά.) και αβιοτικούς παράγοντες (διάβρωση εδάφους, ξηρασία, δασικές πυρκαγιές κ.ά.).
5. Προστασία του οικοσυστήματος από ανθρωπογενείς παράγοντες - αειφόρος διαχείριση της περιοχής μέσω δράσεων ευαισθητοποίησης του κοινού και διασφάλισης κοινωνικής συναίνεσης.

Μέτρα διατήρησης

Από τον γενικό και τους ειδικούς σκοπούς διαχείρισης προκύπτει ότι τα μέτρα διαχείρισης της περιοχής GR300001 Όρος Πάρνηθα έχουν κυρίως προστατευτικό χαρακτήρα. Ωστόσο, κάποια μέτρα αφορούν σε δράσεις αποκατάστασης από την υποβάθμιση που προκάλεσε η πυρκαγιά του έτους 2007, η οποία στην ουσία πυροδότησε σειρά προβλημάτων στην περιοχή (υποβάθμιση εδάφους, επιδημίες φλοιοφάγων εντόμων κ.ά.). Θα πρέπει να σημειωθεί πως δεν υπάρχουν επαρκή δεδομένα για ειδικότερους σχεδιασμούς επέκτασης τύπων οικοτόπων ή δημιουργίας ευνοϊκών συνθηκών επέκτασης κάποιου είδους.

Τα προτεινόμενα μέτρα διαχείρισης που παρουσιάζονται συνοπτικά στον πίνακα 7. είναι ως επί το πλείστον υψηλής προτεραιότητας, καθώς αφορούν σε όλους τους τύπους οικοτόπων και τα είδη Κοινοτικού και Εθνικού Ενδιαφέροντος, σε ολόκληρη την έκταση της περιοχής. Εξάλλου, τα εν λόγω προτεινόμενα μέτρα συμβάλλουν στην υλοποίηση περισσότερων των δύο (από τους πέντε συνολικά) ειδικότερων σκοπών και αναφέρονται στη μεγαλύτερη δυνατή περιοχή εφαρμογής.

Θα πρέπει να διευκρινισθεί σε αυτό το σημείο ότι τα προτεινόμενα μέτρα είναι γενικού χαρακτήρα. Για την περιοχή δεν υπάρχει εγκεκριμένη Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη. Υπάρχει όμως πρόσφατα εγκεκριμένη Διαχειριστική Μελέτη του Εθνικού Δρυμού (Ντούφας κ.ά 2014) που καλύπτει το σύνολο της περιοχής GR300001 Όρος Πάρνηθα. Σε αυτή μεταξύ άλλων προβλέπεται και η λεπτομερής καταγραφή των τύπων οικοτόπων και ειδών στην περιοχή και την εκτίμηση του βαθμού διατήρησής τους μέσω της οποίας θα καταστεί δυνατή η διατύπωση συγκεκριμένων μέτρων προστασίας και διατήρησης.

Δεδομένου ότι η περιοχή μελέτης αποτελεί μια από τις πλέον προβεβλημένες και επισκέψιμες φυσικές περιοχές της Αττικής, εκτιμάται ότι η εφαρμογή των προτεινόμενων μέτρων θα έχει ευεργετικές επιδράσεις σε όλο το λεκανοπέδιο Αττικής. Ειδικότερα για τους δήμους της περιοχής, στα γενικά οφέλη προστίθενται και αυτά της βελτίωσης της πυρασφάλειας των περιοχών τους και της βελτίωσης της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Αυτό θα συμβεί, καθώς η διατήρηση του δάσους θα διατηρήσει και θα αυξήσει τις θετικές του επιδράσεις στο μικροκλίμα και την προστασία από πλημμύρες και θα ενισχύσει την παροχή και των υπόλοιπων περιβαλλοντικών υπηρεσιών (αναψυχή, οπτική ποιότητα τοπίου κ.λπ.). Τέλος, η διατήρηση και ενίσχυση της επισκεψιμότητας της περιοχής θα συμβάλλει και στη διατήρηση θέσεων εργασίας σε επιχειρήσεις που προσφέρουν υπηρεσίες στους επισκέπτες.

Η χωρική διάρθρωση των προτεινόμενων μέτρων φαίνεται στους σχετικούς χάρτες της Διαχειριστικής Μελέτης του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας (Ντούφας κ.ά 2014).

Πίνακας 7. Ιεράρχηση μέτρων και συνάφεια μέτρων και σκοπών διαχείρισης

Α/α	ΜΕΤΡΟ	ΕΙΔΙΚΟΙ ΣΚΟΠΟΙ				
		1	2	3	4	5
1	Παρακολούθηση της κατάστασης των τύπων οικοτόπων και ειδών Κοινοτικού και Εθνικού Ενδιαφέροντος καθώς και των πιέσεων / απειλών της περιοχής μελέτης	X	X	X		
2	Ενθάρρυνση της αναγέννησης (με έμφαση στα κυρίαρχα είδη)	X	X			
3	Καταγραφή της γενετικής ποικιλότητας των κυρίαρχων ειδών και συλλογή / διατήρηση πολλαπλασιαστικού υλικού	X	X		X	
4	Δασοκομικοί χειρισμοί (εντατικοποίηση των αραιώσεων, διενέργεια καλλιεργητικών επεμβάσεων, αλλαγές στη σύνθεση των ειδών / ευνόηση μικτών συστάδων, εξυγιαντικές υλοτομίες)	X	X		X	
5	Εφαρμογή προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων για την αντιμετώπιση των πυρκαγιών	X	X		X	
6	Προστασία των εδαφικών πόρων κατά τον σχεδιασμό της διαχείρισης	X	X			
7	Περιορισμός της βόσκησης από άγρια ή / και οικόσιτα ζώα	X	X		X	X
8	Φύλαξη κατά παράνομων επεμβάσεων και δραστηριοτήτων, με έμφαση στη συλλογή ειδών, λαθροθηρία, απόθεση απορριμμάτων κ.ά.	X	X			X
9	Συστηματική διαχείριση και ενημέρωση του κοινού που επισκέπτεται την Πάρνηθα	X	X			X

B.2.3. ΚΟΣΤΟΛΟΓΗΣΗ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΡΑΣΗΣ

Η εκτίμηση του κόστους κάθε μέτρου για την ΕΖΔ «GR3000001 Όρος Πάρνηθα» έγινε κατ' αναλογία του κόστους των σχετικών δράσεων που περιλαμβάνεται στη Διαχειριστική Μελέτη Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας (Ντούφας κ.ά 2014) . Τα προτεινόμενα μέτρα, η προτεραιότητά τους και ο εκτιμώμενος προϋπολογισμός τους φαίνονται στον πίνακα 8.

Πίνακας 8. Συνοπτικό πρόγραμμα εργασιών.

Δράσεις διαχείρισης	Φορέας υλοποίησης	Χρονοδιάγραμμα	Προτεραιότητα	Ενδεικτικός προϋπολογισμός (€)
Παρακολούθηση της κατάστασης των τύπων οικοτόπων και ειδών Κοινοτικού και Εθνικού Ενδιαφέροντος καθώς και των πιέσεων / απειλών της περιοχής μελέτης	Δασαρχείο Πάρνηθας, Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας	2016-2020	Υψηλή	170.000
Ενθάρρυνση της αναγέννησης (με έμφαση στα κυρίαρχα είδη)	Δασαρχείο Πάρνηθας	2016-2020	Υψηλή	9.000.000
Καταγραφή της γενετικής ποικιλότητας των κυρίαρχων ειδών και συλλογή / διατήρηση πολλαπλασιαστικού υλικού	Δασαρχείο Πάρνηθας	2016-2020	Υψηλή	50.000
Δασοκομικοί χειρισμοί (εντατικοποίηση των αραιώσεων, διενέργεια καλλιεργητικών επεμβάσεων, αλλαγές στη σύνθεση των ειδών / ευνόηση μικτών συστάδων, εξυγιαντικές υλοτομίες)	Δασαρχείο Πάρνηθας	2016-2020	Υψηλή	4.500.000
Εφαρμογή προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων για την αντιμετώπιση των πυρκαγιών	Δασαρχείο Πάρνηθας, Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού	2016-2020	Υψηλή	5.190.000

Δράσεις διαχείρισης	Φορέας υλοποίησης	Χρονοδιάγραμμα	Προτεραιότητα	Ενδεικτικός προϋπολογισμός (€)
	Πάρνηθας			
Προστασία των εδαφικών πόρων κατά τον σχεδιασμό της διαχείρισης	Δασαρχείο Πάρνηθας	2016-2020	Υψηλή	1.500.000
Περιορισμός της βόσκησης από άγρια ή / και οικόσιτα ζώα	Δασαρχείο Πάρνηθας, Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας	2016-2020	Υψηλή	75.000
Φύλαξη κατά παράνομων επεμβάσεων και δραστηριοτήτων, με έμφαση στη συλλογή ειδών, λαθροθηρία, απόθεση απορριμμάτων κ.ά.	Δασαρχείο Πάρνηθας, Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας	2016-2020	Υψηλή	197.000
Συστηματική διαχείριση και ενημέρωση του κοινού που επισκέπτεται την Πάρνηθα	Φορέας Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας	2016-2020	Μέτρια	310.000
				20.992.000

B.2.4. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΕΝΤΑΞΗΣ ΣΕ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Τα χρηματοδοτικά μέσα για τη διατήρηση και διαχείριση των περιοχών Natura 2000 περιλαμβάνουν:

- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ) και το Ταμείο Συνοχής (ΤΣ)
- Το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ)
- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Θάλασσας και Αλιείας (ΕΤΘΑ)
- Το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ) (επικουρικά)
- Το νέο Πρόγραμμα για το Περιβάλλον και τη Δράση για το Κλίμα (LIFE)
- Εθνικούς Πόρους (π.χ. Πράσινο Ταμείο, εθνικό σκέλος του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων-ΠΔΕ)
- Το πρόγραμμα "Ορίζοντας 2020" (Horizon 2020) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη Έρευνα και τη Καινοτομία
- Τον Χρηματοδοτικό Μηχανισμό του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (δυναμικά, για την επόμενη προγραμματική περίοδο).
- Επιπρόσθετες πηγές όπως: Χορηγίες, έσοδα από δραστηριότητες, τέλη χρήσης κ.ά.

Ο τρόπος χρηματοδότησης των περιοχών του Δικτύου Natura 2000 στην Ελλάδα από τα προαναφερόμενα Ευρωπαϊκά Ταμεία την περίοδο 2014-2020 αποτυπώνεται στο εγκεκριμένο νέο ΕΣΠΑ (Απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής C(2014) 3542 final).

Η προστασία και διατήρηση του φυσικού κεφαλαίου εντάσσεται στον Θεματικό Στόχο 6 Διατήρηση και προστασία του περιβάλλοντος και αποδοτική χρήση των πόρων, του νέου ΕΣΠΑ. Ειδικότερα, στο πλαίσιο του νέου ΕΣΠΑ ειδικούς στόχους αποτελούν οι έξι ειδικοί στόχοι της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για τη βιοποικιλότητα, δηλαδή η διατήρηση και αποκατάσταση της φύσης, η διατήρηση και βελτίωση των οικοσυστημάτων και των υπηρεσιών που παρέχουν, η διασφάλιση της αειφορίας της γεωργίας και της δασοκομίας, η εξασφάλιση αειφόρου χρήσης των αλιευτικών πόρων, η καταπολέμηση των χωροκατακτητικών ξένων ειδών και η αντιμετώπιση της παγκόσμιας κρίσης της βιοποικιλότητας.

Επίσης, λαμβάνονται υπόψη οι στόχοι της αντίστοιχης προς υιοθέτηση Εθνικής στρατηγικής, με τις απαιτούμενες ενέργειες επίτευξής τους, όπως αυτές παρουσιάζονται στο σχετικό σχέδιο δράσης.

Με πόρους του ΕΤΠΑ (Κανονισμός αριθ. 1301/2013 της 17ης Δεκεμβρίου 2013 σχετικά με το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης και για τη θέσπιση ειδικών διατάξεων σχετικά με τον στόχο «Επενδύσεις στην ανάπτυξη και την απασχόληση») και του ΤΣ (Κανονισμός αριθ. 1300/2013 της 17ης Δεκεμβρίου 2013 σχετικά με το Ταμείο Συνοχής) προωθούνται η ολοκλήρωση του Δικτύου Natura 2000 καθώς και η εκπόνηση ή επικαιροποίηση και εφαρμογή των σχεδίων διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών (συμπεριλαμβανομένων μέτρων για τη στήριξη της διοίκησης, την κατάρτιση, την ενημέρωση, κ.λπ.).

Επίσης, προβλέπεται να ενισχυθούν παρεμβάσεις που στοχεύουν στην προστασία, διατήρηση και αποκατάσταση των οικοσυστημάτων και των υπηρεσιών τους, στην αντιμετώπιση των ξενικών ειδών, καθώς και στην προώθηση των πράσινων υποδομών. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι δυνατότητες που παρέχονται για την προστασία, ανάδειξη και προβολή της Πολιτιστικής Κληρονομιάς σε συνδυασμό με την προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας.

Από τα τομεακά προγράμματα της περιόδου 2014-2020 μεγάλη συνάφεια με το Δίκτυο Natura 2000 έχουν τα προγράμματα: «Υποδομές Μεταφορών, Περιβάλλον και Αειφόρος Ανάπτυξη», «Αγροτική Ανάπτυξη» και «Αλιεία». Συμπληρωματικά, είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν πόροι των Προγραμμάτων «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (π.χ. για την ενίσχυση της έρευνας), «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» (π.χ. για την περιβαλλοντική εκπαίδευση) και «Μεταρρύθμιση του Δημόσιου Τομέα» (π.χ. για την ενίσχυση της αποδοτικότητας των αρμόδιων υπηρεσιών). Ένα μέρος του προϋπολογισμού που αφορά στο περιβάλλον, και ειδικότερα του Ταμείου Συνοχής, εκχωρείται προς τα 13 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα.

Η στρατηγική του ΕΠΑνΕΚ προωθεί την ανάπτυξη και αναβάθμιση υποδομών που συνδέονται με τη δυνατότητα προστασίας και αξιοποίησης του φυσικού κεφαλαίου και της πολιτιστικής κληρονομιάς ενισχύοντας ειδικότερα το επιχειρηματικό περιβάλλον στους τομείς τουρισμού και πολιτισμού.

Το νέο Πρόγραμμα για το Περιβάλλον και τη Δράση για το Κλίμα (LIFE) που θεσπίστηκε με τον Κανονισμό 1293/2013 της 11ης Δεκεμβρίου 2013, περιλαμβάνει δύο υποπρογράμματα:

- α) το υποπρόγραμμα «Περιβάλλον»·
- β) το υποπρόγραμμα «Δράση για το Κλίμα».

Το υπο-πρόγραμμα «Περιβάλλον» περιλαμβάνει τρεις τομείς προτεραιότητας:

- α) Περιβάλλον και αποδοτικότητα των πόρων·
- β) Φύση και Βιοποικιλότητα·
- γ) Περιβαλλοντική διακυβέρνηση και πληροφόρηση

Το υποπρόγραμμα «Δράση για το Κλίμα» περιλαμβάνει τρεις τομείς προτεραιότητας:

- α) Μετριασμός της κλιματικής αλλαγής·
- β) Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή·
- γ) Κλιματική διακυβέρνηση και πληροφόρηση.

Το χρηματοδοτικό κονδύλιο για την υλοποίηση του προγράμματος LIFE, για τη χρονική περίοδο από 2014 έως 2020, καθορίζεται σε 3 456 655 000 EUR.

Η ανάλυση του προϋπολογισμού για τα υποπρογράμματα έχει ως εξής:

- α) Το ποσό των 2 592 491 250 EUR διατίθεται για το υποπρόγραμμα «Περιβάλλον»·
- β) το ποσό των 864 163 750 EUR διατίθεται για το υποπρόγραμμα «Κλιματική δράση».

Οι στόχοι του υποπρογράμματος «Περιβάλλον» για τον τομέα προτεραιότητας «Φύση και Βιοποικιλότητα» περιλαμβάνουν την υποστήριξη της περαιτέρω ανάπτυξης, υλοποίησης και διαχείρισης του δικτύου Natura 2000, ιδίως δε της εφαρμογής, ανάπτυξης, δοκιμής και επίδειξης ολοκληρωμένων προσεγγίσεων για την υλοποίηση των πλαισίων δράσης προτεραιότητας που καταρτίζονται με βάση το άρθρο 8 της οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.

Στους στόχους του υπο-προγράμματος «Περιβάλλον» για τον τομέα προτεραιότητας «Περιβαλλοντική διακυβέρνηση και πληροφόρηση» περιλαμβάνονται η προώθηση της ευαισθητοποίησης σε περιβαλλοντικά ζητήματα, η υποστήριξη της επικοινωνίας, της

διαχείρισης και της διάδοσης πληροφοριών και η διευκόλυνση της ανταλλαγής γνώσεων, η προώθηση της αποτελεσματικότερης εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας κυρίως μέσω της προώθησης της ανάπτυξης και της διάδοσης βέλτιστων πρακτικών και προσεγγίσεων πολιτικής και η βελτίωση της περιβαλλοντικής διακυβέρνησης, με τη διεύρυνση της συμμετοχής των ενδιαφερομένων.

Το νέο LIFE προάγει, πέραν των παραδοσιακών έργων, τα Ολοκληρωμένα Έργα, έργα δηλαδή που υλοποιούν σε εκτεταμένη εδαφική κλίμακα, στρατηγικές ή έργα για το περιβάλλον ή το κλίμα, κυρίως στους τομείς της φύσης, συμπεριλαμβανομένων μεταξύ άλλων της διαχείρισης του δικτύου Natura 2000, των υδάτων, των αποβλήτων, του αέρα, του μετριασμού της κλιματικής αλλαγής και της προσαρμογής σε αυτήν.

Τα ποσοστά χρηματοδότησης διαφοροποιούνται ανάλογα με τον τύπο των έργων και την περίοδο υλοποίησης. Για τα έργα που χρηματοδοτούνται στον τομέα προτεραιότητας «Φύση και Βιοποικιλότητα» ανέρχονται: έως το 60% των επιλέξιμων δαπανών και έως το 75% των επιλέξιμων δαπανών για τα έργα που αφορούν σε οικοτόπους και είδη προτεραιότητας.

Η Επιτροπή έχει εγκρίνει με την Εκτελεστική Απόφαση της 19ης Μαρτίου 2014 το πρώτο πολυετές πρόγραμμα εργασίας LIFE για την περίοδο 2014-2017. Σε αυτό ορίζονται η κατανομή κεφαλαίων μεταξύ τομέων προτεραιότητας και μεταξύ διαφόρων τύπων χρηματοδότησης στο πλαίσιο κάθε υπο-προγράμματος, τα θέματα έργων που υλοποιούν τις θεματικές προτεραιότητες που ορίζονται στον Κανονισμό και άλλα θέματα υλοποίησης. Θα ακολουθήσει η έγκριση του δεύτερου πολυετούς προγράμματος εργασιών με διάρκεια τρία χρόνια.

Σύμφωνα με τον Κανονισμό αριθ. 1291/2013 της 11ης Δεκεμβρίου 2013 για τη θέσπιση του προγράμματος-πλαίσου «Ορίζων 2020 για την έρευνα και την καινοτομία (2014-2020)», το πρόγραμμα περιλαμβάνει το σύνολο της υφιστάμενης χρηματοδότησης της Ένωσης για έρευνα και καινοτομία. Από τις προβλέψεις του Κανονισμού συνάφεια με τη διαχείριση του Δικτύου Natura 2000 έχουν οι παρακάτω ειδικοί στόχοι του Μέρους III (Παράρτημα I): Επισιτιστική ασφάλεια, βιώσιμη γεωργία και δασοκομία, έρευνα στον τομέα της θάλασσας, της ναυτιλίας, και των εσωτερικών υδάτων, και βιοοικονομία (στόχος β) και Δράση για το κλίμα, περιβάλλον, αποδοτικότητα πόρων και πρώτες ύλες (στόχος ε). Οι δραστηριότητες θα καλύπτουν ολόκληρο τον κύκλο, από τη βασική έρευνα έως την αγορά, με νέα εστίαση στις δραστηριότητες που είναι σχετικές με την καινοτομία, όπως π.χ. πιλοτικά έργα, δραστηριότητες επίδειξης, ή μεταφορά γνώσεων.

Ο Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος (EOX) δημιουργήθηκε το 1994 από την Ισλανδία, το Λιχτενστάιν και τη Νορβηγία (Δότεριες Χώρες) μέσω ειδικής συμφωνίας συνεργασίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Εργαλείο χρηματοδοτικής ενίσχυσης, για έργα σε συγκεκριμένους τομείς προτεραιότητας όπως η έρευνα, η ανάπτυξη, η εκπαίδευση, η κοινωνική πολιτική, το περιβάλλον κ.λπ. αποτελεί ο Χρηματοδοτικός Μηχανισμός (XM EOX) που έχουν δημιουργήσει οι Δότεριες Χώρες. Ο σχεδιασμός του XM EOX έχει πενταετείς προγραμματικές περιόδους. Για την περίοδο 2009-2014 προβλέπεται να ενισχυθούν έργα σε συγκεκριμένους τομείς προτεραιότητας, μέσω προγραμμάτων σε 16 δικαιούχες χώρες. Ο συνολικός προϋπολογισμός του XM EOX ανέρχεται σε 1.8 δις. Ευρώ. Στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο η ενίσχυση έργων στον τομέα του φυσικού περιβάλλοντος/ της βιοποικιλότητας δεν έχει περιληφθεί στους τομείς προτεραιότητας που έχει συμφωνηθεί να ενεργοποιηθούν για την Ελλάδα. Ο προγραμματισμός της επόμενης περιόδου βρίσκεται σε εξέλιξη.

Σύμφωνα με τον Ν. 3889/2010, το Πράσινο Ταμείο μπορεί να χρηματοδοτεί προγράμματα που καταρτίζονται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής ή άλλα Υπουργεία και τους εποπτευόμενους οργανισμούς τους, αποκεντρωμένες γενικές διοικήσεις, οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, νομικά πρόσωπα του ευρύτερου δημοσίου τομέα, και σωματεία ή άλλης μορφής ενώσεις νομικών και φυσικών προσώπων, τα οποία στοχεύουν σύμφωνα με τους καταστατικούς τους σκοπούς στην προστασία, αναβάθμιση και αποκατάσταση του περιβάλλοντος. Τα Χρηματοδοτικά Προγράμματα εγκρίνονται κατ' έτος με απόφαση του Υπουργού Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής ή του Διοικητικού Συμβουλίου του Πράσινου Ταμείου κατά περίπτωση. Η ενεργοποίηση των Προγραμμάτων πραγματοποιείται με την έκδοση Προσκλήσεων υποβολής προτάσεων των Δικαιούχων για ένταξη στα Μέτρα των Προγραμμάτων, η οποία αναρτάται στην ιστοσελίδα του Πράσινου Ταμείου (<http://www.prasinotameio.gr>). Από τα εγκεκριμένα προγράμματα του 2014, το πρόγραμμα «Φυσικό Περιβάλλον 2014», προϋπολογισμού 4.500.000 €, έχει ως αντικείμενα: α) τη χρηματοδότηση των Φορέων Διαχείρισης των Προστατευόμενων Περιοχών, με στόχο την κάλυψη δαπανών για διοικητικές υποχρεώσεις, αμοιβές συνεργατών, έργα και προμήθειες, καθώς και για την συντήρηση υλικών & εγκαταστάσεων, οι οποίες δεν καλύπτονται από το ΕΠΠΕΡΑΑ, β) τη συγχρηματοδότηση εγκεκριμένων ευρωπαϊκών προγραμμάτων LIFE+, γ) την υλοποίηση έργων και δράσεων για την πρόληψη, άμβλυση και αντιμετώπιση των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, όπως επίσης και των φυσικών καταστροφών, ιδιαιτέρως δε των σεισμών και δ) την υλοποίηση δράσεων για την πρόληψη και αντιμετώπιση αυθαίρετων και παράνομων παρεμβάσεων στο φυσικό περιβάλλον, καθώς επίσης και για την αποκατάσταση των αντίστοιχων περιβαλλοντικών βλαβών.

Γ. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

- Αβτζής, Ν. 2011. Προτάσεις μέτρων προσαρμογής της δασικής διαχείρισης στον Εθνικό Δρυμό Πάρνηθας και στον Ανατολικό Ταΰγετο. Έργο LIFE08 ENV/GR/000554 «Προσαρμογή της διαχείρισης των δασών στην κλιματική αλλαγή στην Ελλάδα».
- Αλιφραγκής, Δ. 2012. Προτάσεις μέτρων προσαρμογής της δασικής διαχείρισης στα τέσσερα δασικά οικοσυστήματα του έργου. Έργο LIFE08 ENV/GR/000554 «Προσαρμογή της διαχείρισης των δασών στην κλιματική αλλαγή στην Ελλάδα».
- Αμοργιανιώτης, Γ. 1997. Σχέδιο Διαχείρισης Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας, Τόμοι Α-Θ. Δασαρχείο Πάρνηθας, Αχαρνές.
- Αναγνωστοπούλου, Μ. 1996. Οδηγός παρακολούθησης περιοχών του δικτύου "Φύση 2000". Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας-Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων, Θεσσαλονίκη. 163 p.
- Απλαδά Ε., 2003. Ζώνες βλάστησης και οικολογική αξιολόγηση του πυρήνα του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας. Μεταπτυχιακή Διατριβή, Τμήμα Βιολογίας, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Δημαλέξης Α., Δ. Μπούσμπουρας, Θ. Καστρίτης, Α. Μανωλόπουλος και V. Saravia (Συντονιστές Έκδοσης) 2009. Τελική αναφορά προγράμματος επαναξιολόγησης 69 σημαντικών περιοχών για τα πουλιά για τον χαρακτηρισμό τους ως Ζωνών Ειδικής Προστασίας της Οрниθοπανίδας. ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα.
- Δημόπουλος, Π., E. Bergmeier, K. Θεοδωρόπουλος, P. Fischer and M. Τσιαφούλη 2005. Οδηγός παρακολούθησης τύπων οικοτόπων και φυτικών ειδών στις περιοχές δικτύου Natura 2000 με φορείς διαχείρισης στην Ελλάδα. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων, Αγρίνιο. 172 p.
- Καρέτσος, Γ. 2008. Αρχικές σκέψεις και προτάσεις για την αποκατάσταση του καμένου ελατοδάσους του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας. Πρακτικά Επιτροπής ΓΕΩΤ.Ε.Ε. για την αποκατάσταση της Πάρνηθας, Θεσσαλονίκη, Μάιος 2008, σελ. 9-15.
- Καρέτσος, Γ. και Δασκαλάκου, Ε. 2008. Οι προτάσεις των εργαστηρίων Δασικής Οικολογίας και Δασικής Διαχειριστικής του Ινστιτούτου Μεσογειακών Δασικών Οικοσυστημάτων για την αποκατάσταση του Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας. Πρακτικά Επιτροπής ΓΕΩΤ.Ε.Ε. για την αποκατάσταση της Πάρνηθας, Θεσσαλονίκη, Μάιος 2008, σελ. 27-28.
- Κωστούδη, Χ. 2012. Γενετική ποικιλότητα της ελάτης (*Abies cephalonica*) στην Πάρνηθα. Διατριβή, Τμήμα Δασολογίας & Διαχείρισης Περιβάλλοντος & Φυσικών Πόρων, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών, Ορεστιάδα.
- Λεγάκις, Α. & Μαραγκού, Π. 2009. Το Κόκκινο Βιβλίο των Απειλούμενων Ζώων της Ελλάδας. Ελληνική Ζωολογική Εταιρεία, Αθήνα, 528 σελ.
- Μπαλούτσος, Γ. 2008. Προτεινόμενα αντιδιαβρωτικά και αντιπλημμυρικά έργα στην καμένη περιοχή της Πάρνηθας. Πρακτικά Επιτροπής ΓΕΩΤ.Ε.Ε. για την αποκατάσταση της Πάρνηθας, Θεσσαλονίκη, Μάιος 2008, σελ. 16-19.
- NATURA 2000. Τυποποιημένα Έντυπα Δεδομένων για τον ΤΚΣ «GR3000001 Όρος Πάρνηθα».
- Ντούφας, Η., Γ. Πόθος και Γεωργία Ψαρρή. Διαχειριστική μελέτη Εθνικού Δρυμού Πάρνηθας. Αποκεντρωμένη Διοίκηση Αττικής – Δασαρχείο Πάρνηθας. 250 σελ. + Παράρτημα (51 σελ) + Χάρτες (23).

- Ραδόγλου, Κ. και Γ. Σπύρογλου. 2013. Προτάσεις μέτρων προσαρμογής της δασικής διαχείρισης στα τέσσερα δασικά οικοσυστήματα του έργου. Έργο LIFE08 ENV/GR/000554 «Προσαρμογή της διαχείρισης των δασών στην κλιματική αλλαγή στην Ελλάδα».
- Σταματόπουλος, Ε. 1995. Η αναγέννηση της ελάτης στον Εθνικό Δρυμό Πάρνηθας. Διδακτορική Διατριβή, Τμήμα Δασολογίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων του Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας/Αττικής 2021 (ΣΜΠΕ-ΡΣΑ 2021). 2014. 637 σελ. (<http://www.organismosathinas.gr/userfiles/file/%CE%A3%CE%9C%CE%A0%CE%95%20%CE%A1%CE%A3%CE%91%202021.pdf>).
- Τσακογιάννης, Α. 2011. Γενετική δομή του κόκκινου ελαφιού (*Cervus elaphus*) της Πάρνηθας και συσχέτιση με οικολογικές παραμέτρους. Μεταπτυχιακή εργασία. Τμήμα Βιολογίας, Σχολή Θετικών Επιστημών Α.Π.Θ. 128 σελ.
- Τσιριπίδης, Ι. και Π. Δημόπουλος. 2012. Προτάσεις μέτρων προσαρμογής της δασικής διαχείρισης στα τέσσερα δασικά οικοσυστήματα του έργου. Έργο LIFE08 ENV/GR/000554 «Προσαρμογή της διαχείρισης των δασών στην κλιματική αλλαγή στην Ελλάδα».
- Φοίτος, Δ., Κωνσταντινίδης, Θ. και Γ. Καμάρη (συντονιστές έκδοσης). 2009. Βιβλίο Ερυθρών Δεδομένων των Σπάνιων και Απειλούμενων Φυτών της Ελλάδας. Τόμος Πρώτος και Δεύτερος. Πάτρα.
- Χρυσοπολίτου Β. και Σ. Ντάφης (συντονιστές έκδοσης). 2014. Προτάσεις προσαρμογής της διαχείρισης στα τέσσερα δασικά οικοσυστήματα του έργου LIFE+ AdaptFor. Ελληνικό Κέντρο Βιοτόπων-Υγροτόπων (ΕΚΒΥ). Θέρμη. 55 σελ.